

Ekö

Natur

De bebodda öarna i skärgården söder om Askö skyddas längst i öster av en barriär småöar och kobbar; avslipade och tillplattade av inlandsis, väder och vind och dessutom mestadels utpräglad långsmala till formen. Bland dessa de yttersta utposterna ligger undantaget som bekräftar regeln; Ekö. Stor och tillika hög för att vara i yttersta havsbandet. Dessutom närmast cirkelrund till konturen, en form som trotsar allt vad inlandsisens riktning heter. Ön består mest av en enda hög, lätt rundad klippa, som sträckt sig rejält upp över vattenytan. På sydsidan stiger magnetiska blankpolerade berghällar ur vattnet, graciöst som havsnymfer. På få andra ställen i skärgården finns motsvarigheter till dessa klippor.

Ekö är mestadels bevuxen med barrskog, förutom ner mot södra stranden där löv dominerar. Namnet antyder ju dock något annat.

Historia

Förhistoria

Ekö är ungefär så låg eller hög som flertalet större öar längre västerut i skärgården. Högsta punkten ligger omkring 15 meter över havsytan. Det betyder att ön fram till bronsåldern ungefär varit endast några små kobbar som brutit vattenytan. De lägre och mer människo- vänliga delarna av ön blev vattenbefriade och tillgängliga långt senare. Inga spår av annan mänsklig verksamhet än den nuvarande, är funna på ön.

Namn

Namnet Ekö är ytterligare ett i raden av lättbegripliga naturnamn. Alla Eköar har med största sannolik fått sitt namn efter en rik förekomst av ek eller av någon eller några mycket speciella ekar som växte eller avtecknade sig mot horisonten på ett mycket karaktäristiskt sätt. För Ekö i Loftahammar torde det sistnämnda vara det mest sannolika. Jordmånen är inte den bästa för krävande lövträd. Men sannolikt var den södra strandkanten bevuxen med ek, långt innan människan slog ner sina bopålar här. Ekö i Lofthammarsocken är en av flera Eköar i Smålands skärgård, men den enda idag bebyggda.

Bosättning

Liksom flertalet små till halvstora bebyggda öar i skärgården, har Ekö varit utö till ett sedvanligt skärgårdshemman. I det här fallet Lilla Askö. Som utö en rejäl bit från moderön har Ekö ursprungligen endast kunnat nyttjas extensivt dvs för bete av djur som inte krävde daglig tillsyn (får och getter) och/eller till notvarp och ”fiskeläge”. Förutsättningar för jordbruk saknas, men närheten till öppna fiskevatten är desto större. Vi kan spekulera kring att Ekö nyttjades som uthamn, kanske med övernattningshyddor, av folket på Lilla Askö. Det var ju här man hade öppet vatten och nära till den värlekande havsbandsströmningen. Vattnen runt Lilla Askö i övrigt erbjöd endast ett begränsat kustnära fiske. Dessvärre är kartmaterialet för Lilla Askö mycket magert. Den äldsta lantmäterikarta som är upprättad för Lilla Askö, är laga skifteskartan från 1829.

1829 förrättas sålunda laga skifte på alla ägor till Lilla Askö, enligt verkställande lantmätaren. Men den rubriken är inte riktigt sann, för Ekö ingår inte i skiftet. ”Ekö beläget uti havskanten utan både hemman och äretal såsom på 50 år bortpantat, ingår ej.” Hela Lilla Askö delas i två delar, men Ekö behålls gemensamt. I stället delar man den årliga skatten från ön. Det är i princip allt vi får veta om Ekö i den skrivna akten. Lyckligtvis har lantmätaren upprättat en separat karta över Ekö. Den är mycket tydligt och klart tecknad. Ekö är 1829 bebyggt med tre hus, varav ett är en sjöbod som ligger invid en tydligt utritad brygga, ett hus är bostadshus och det tredje, ja, det vet vi inte. Troligtvis någon form av fähus och lada, eftersom det i den västra slänten ner mot gårdsplanen står antecknat sidd, vilket är en lokal benämning för hårdvallsäng. Hur magert det än var, lyckades man/var man tvungen att hålla en ko och/eller en slaktgris. Inte ett ord om fiske eller fiskvatten, tyvärr. Bebyggelsen ligger just i den sydslänt som än idag är boplats, strax ovanför den lilla naturhamnen på öns södra strand som i såväl öster som väster är väl skyddad av utskjutande klippväggar och i norr av hela ön. De 50 förpantningsåren hade uppenbarligen inte gått till ända 1829. Men hur mycket som återstod, står inget om. Med tanke vad kartbilden redovisar av bebyggelse, brygga och odling torde ön inte varit en purfärsk nyodling. Frågan är när Ekö bebyggdes? Var det i samband med förpantningen? Och varför förpantades ön?

På Gustaf Klints sjökarta utgivet 1797 finns Ekö markerat och namngivet, men saknar bebyggelsemarkering. Sjökort var inte primärt bebyggelse-redovisningar, men mänskliga bostäder i den yttre skärgården var inte oviktig att redovisa. Följdriktigt finns inte heller bebyggelse markerad på grundkartan uppmätt 1771.

1700-talets andra hälft och hela 1800-talet präglas i mångt och mycket av en synnerligen kraftig befolkningstillväxt. Det blev trångt i såväl stugorna som på öarna och födan tröt. Ett sätt att råda bot på situationen, var att bruka de större utöarna mer intensivt och också etablera bosättningar på dem. 1790 delas de två hustomterna på Lilla Askö till tre, men den tredje tycks aldrig ha bebyggts. Bosatte sig vederbörande av någon outgrundlig anledning istället på Ekö? Eftersom huvudgårdarna vid laga skiftet behåller ön i sämja och delar på skatten, verkar det osannolikt att ön koloniserats i samband med arvs- eller generationsskifte på den ena av gårdarna. Och varför är ön bortpantad? För att få svar krävs djupdykningar i arkiven. Men att Ekö bebyggdes omkring år 1800 tycks ganska klart.

Under 1900-talet har ön försörjt två hushåll och näringsbasen har varit fiske. En ladugård vittnar dock om behovet att ta till vara sista grässtrået och inte kasta bort skulorna. Sten- murar avgränsar gårdstunet från övriga ön, tillkomna för att hindra de djur som betade på skogen att komma in i odlingar och gistgårdar. Liksom mest överallt i Tjustskärgården har man också drygat ut hushållskassan och självförsörjningen med fruktodling. Det utsatta läget tycks inte ha varit ett hinder. På 1945 års ekonomiska karta finns en fruktplantering markerad på udden sydväst om hustomten. En fruktodling stor nog att täcka så väl det egna behovet som en rejäl avsaludel. Det är härifrån inte långt till Jungfrusund, där ångfartygen gjorde halt för att bla lasta frukt från skärgården för vidare transport till Stockholm eller Västervik.

När näringfriheten 1867 släpptes fri, blev skärgården snart fulla av småbåtar som fraktade ved, sten och mycket annat. Denna sk bondeseglation blev för många skärgårds- och kustbor ett viktigt näringstillskott i en annars ganska kärv tid. Försörjningsmöjligheterna på Ekö var ju minst sagt begränsade, så här tog man tillfället i akt. Under många år seglade eköborna ved till Stockholm.

Någon gång under 1900-talets början har Ekö styckats av från Lilla Askö och bildat en egen jordregisterenhet. På den ekonomiska kartan från 1945 står namnet Ekö utskrivet med stolta versaler. Ett incitament till dylika friköp under 1900-talets första decennier har många gånger ensittarlagen varit.

Eftersom Ekö troligen fram till omkring sekelskiftet 1900 ännu hörde till Lilla Askö, är inte ön särredovisad i kamerala handlingar eller i statistik, vilket ju gör dess historia än mer svårfunnen.

Bebyggelse

I den mjuka sydslänten ner mot vattnet och hamnen, i lä bakom berget i norr ligger på traditionellt sätt Ekös bebyggelse. Hamnen domineras av båthus och bryggor. Strax öster därom, på de välslipade klipphällarna, reser sig mäktiga notstänger med redskap på tork. Uthusen är grupperade i slänten strax ovanför och väster om hamnen och bostadshuset i sin tur väster därom.

Ett redan då gammalt bostadshus flyttades under 1920-talet in till Gamleby. Timmerstommar var lätta att såväl demontera som montera. De representerade dessutom ett icke obetydligt kapital under annars trädfattiga tider. Det flyttade huset ersattes av ett nybygge uppfört i tidens anda med rejäl grundplan under brutet tak.

Bebyggelsen, som alltså på sedvanligt sätt är samlad i slänten ovanför gloet och hamnen, domineras av träpaneler och sadeltak. Rödstrukna fasader är inte allénarådande, men sammanhållande. Barrskogen ligger som en mörk men skyddande arm runt om slänten och skyddar det lilla fiskeläget från rytande nordan.

En enda avstyckad sommarstugetomt bidrar med de enda fastighetsgränser över huvudtaget på ön. Huset innanför staketet är en sedvanlig sommarstuga från 1900-talets andra hälft.

Dagsläget

Det omfattande ålfiske som utgår från Ekö försörjer ännu under 2000-talets början två hushåll. Att ett levande fiske bedrivs från ön märks tydligt av en skog av väl underhållna notstänger och redskap på tork på den släta berghällen, hamnen full av småbåtar och den för det moderna ålfisket stora obligatoriska pråmen. Fisket dominerar helt och hållet hamnen med närmsta tillhörande landskap.

Sedan länge finns el, vatten och avlopp på Ekö, men inte ljus i stugfönstren om vintern på de närmsta grannöarna Norra Långholmen och Sundsholmen.

En rest av fruktträdgården finns kvar.

Litteratur

Kalmar läns museiarkiv

Lantmäteriets arkiv

Sveriges bebyggelse. Kalmar län. 1957

Liv och Leverne i Eds skärgård. Torsten Gustafsson 1981

Meddelande rörande Sveriges fiskerier 1-2. Rudolf Lundberg 1883